

Att fortsätta hålla ihop samhället blir en motståndshandling i sig, säger Emma Spak, chef för NSPL.

Ett steg i taget för ökad beredskap

Text: Anna Sjöstrand Foto: Erik Nordblad

Styrka är inte att rädda sig själv, det är att hålla samman och bidra till att samhället finns kvar, säger Emma Spak. Hon är chef för NSPL som samordnar regionernas gemensamma beredskapsarbete, i första hand inom hälso- och sjukvård.

Emma Spak väjer inte med blicken. Någonstans längs vägen kommer det att spela roll hinner jag tänka, innan samtalet glider över i en beskrivning av hur regionernas beredskapsarbete ska samordnas. Flera gånger får jag fråga om för att jag inte hänger med och kanske kommer även det att spela roll; när det gäller beredskap har vi inte råd att gissa. Vi behöver tänka, backa och börja om, innan och tillsammans.

I grunden är Emma läkare. Hon har arbetat inom primärvården, Sveriges läkarförbund, Sveriges kommuner och regioner (SKR) och länsstyrelsen i Värmland.

När pandemin bröt ut för sex år sedan var hon chef för Hälso- och sjukvårdssek-

tionen inom SKR och jobbade med samordning av regionerna. Här ingick krishantering på nationell nivå. Som länsråd i Värmland kom Emma i kontakt med samordning av beredskapsfrågor från andra perspektiv än sjukvårdens, som jordbruk, livsmedel och dricksvatten.

– Jag är intresserad av system och strukturer. Hur får vi det offentliga samhällets olika nivåer och delar att fungera, var för sig och tillsammans? I och med det försämrade säkerhetsläget i världen har fokus på beredskapsfrågorna ökat kraftigt, säger Emma.

Att leda NSPL framstår närmast som en logisk följd av hennes tidigare erfarenheter. NSPL är regionernas nya gemensamma funktion för nationell samordning och planering inför och under höjd beredskap och krig.

I praktiken

Under pandemin jobbade regionerna tätt tillsammans för att samordna gemensamma insatser. I och med Rysslands storskaliga invasion av Ukraina blev det allt mer tydligt att regionerna även behöver samordna sitt beredskapsarbete.

– Regionerna ser att de behöver delta aktivt i den nationella planeringen av sjukvårdens bidrag till totalförsvaret, tillsammans med myndigheter som Försvarsmakten och Socialstyrelsen.

Genom NSPL kan regionerna lära av varandra och identifiera behov av samverkan. Kompetensförsörjning är en central fråga, så att sjukvårdspersonalens förmågor tas tillvara på bästa sätt i kris eller krig.

– Regionerna har till exempel gjort en gemensam upphandling av bår- ►

Beredskap handlar om att föreställa sig framtiden, med helt andra förutsättningar. Men också om att kontinuerligt vända sig om och se till att alla är med.

ställningar som kan placeras i vanliga lokaltrafikbussar eller tåg, för att stärka förmågan att flytta sårade eller sjuka.

Vård nödvändig för liv och hälsa

Andra frågor som regionerna planerar att jobba med gemensamt är utbildning och övning inför kris och krig. Här handlar arbetet genom NSPL bland annat om att synliggöra vilka gemensamma behov regionerna har av övning.

– Regionernas behov behöver lyftas fram redan på planeringsstadiet så att alla som deltar kan dra lärdomar från samma övning. Det skulle kunna handla om att Försvarsmakten behöver att sjukvården deltar för att öva sjukvårdslogistik, medan sjukvården i samma övning får testa sina ledningsfunktioner.

Vid årsskiftet skedde förändringar i hälso- och sjukvårdslagen som bland annat berör kraven på regionerna att tillhandahålla vård. Socialstyrelsen beskriver förändringen så här:

”Vid kriser i fredstid och vid höjd beredskap ska kommuner och regioner endast vara skyldiga att erbjuda vård som är nödvändig för liv och hälsa. Det innebär att vårdskyldigheten är mer begränsad än i normala situationer. Detta sätter en lägstanivå för vilken vård som

alltid måste fungera, även under svåra förhållanden.”

– Begreppet ”vård som är nödvändig för liv och hälsa” är nytt och Socialstyrelsen arbetar just nu för att ta fram vägledning och stöd i hur den nya lagstiftningen ska implementeras i regionerna.

Portalparagrafen i hälso- och sjukvårdslagen gäller oavsett situation; den som har störst behov av vård ska även fortsatt prioriteras högst. (Highlighta!)

Genom NSPL har regionerna identifierat ett antal områden där de regiongemensamt ska arbeta för att underlätta införandet av förändringarna i Hälso- och sjukvårdslagen.

– Just nu görs en regiongemensam rekommendation kring hur och på vilken nivå det ska beslutas att en region befinner sig i katastroftillstånd. Alla regioner behöver ha samma bild av hur allvarligt ett sådant beslut är.

Regioner och kommuner är verksamheter som löpande hanterar kriser. Alltid är det nåt, så att säga, snöstorm, haverier i journalsystem, elavbrott och vattenläckor. Det finns system som hanterar och parerar störningar varje dag.

– Medvetenheten om den egna förmågan att ställa om har blivit synligare. Mycket av kreativiteten och idéerna kommer inifrån verksamheterna. Männ-

iskor behöver beredas möjlighet att tänka och agera.

Beredskapsfrågorna prioriteras högre i hela samhället idag, på grund av ett försämrat säkerhetsläge. Det märks bland annat i hur medel avsätts i statsbudgeten, men också genom att frågorna finns på agendan för de politiska ledningarna i kommuner och regioner.

Föreningslivet kan och behöver delta

Efterfrågan på personal som kan beredskap, säkerhetsskydd och signalskydd har ökat enormt. Pressen på att det ska hända saker är stor, men Emma menar att det är bättre att arbeta med ständiga förbättringar än att pressa fram ett ”perfekt scenario”.

Att höja medvetenheten och kunskapen är inte minst viktig ur ett föreningsperspektiv. Lite i taget kan hela samhället höja sin kompetens om hur vi bereder oss för och hanterar kris eller krig.

– Risken finns att de som vet mest om beredskap tror att gemene man vet lika mycket. Men kunskap om beredskap behöver spridas brett, inte minst inom föreningar och förbund.

En möjlighet som Emma ser är att ordna medlemskvällar med kunniga föreläsare, för att bistå med att sprida

Den som är sårbar till vardags är än mer sårbar i kris och krig.

myndigheternas information till medlemmarna. Att lyfta medlemmarnas perspektiv inför kris eller krig är en annan.

Som medlemsorganisation blir det viktigt att fundera på sin roll i en kris och vilka kompetenser man kan bidra med vid planering och övning. – Ett bra exempel är Friluftsförbundet's arbete med Krisvis, där föreningen använder kunskaper som lärs ut för friluftsliv och översätter dem till utbildning i hembereidskap.

Även om vi vet om att hotbilden mot Sverige ändrats, är det svårt att se det framför sig till vardags. Då behöver vi arbeta med scenarion och övningar; träna oss i att tänka.

– Inom regionerna behöver vi lita till att förmågan finns i organisationen och skapa handlingsutrymme. Under pandemin såg vi vaccinsamordnarna använda sin kreativitet för att sänka trösklar; som att det behövs en vaccinbuss på travbanan för att nå män i övre medelåldern.

Sårbar till vardags, sårbar i kris

Myndigheten för civilt försvar och Försvarsmakten har definierat utgångspunkter för totalförsvaret 2025–2030, där de visar på olika scenarion. Här understryks att för personer med funktionsnedsättning kommer behoven att öka. ►

Kreativitet sänker trösklar och gör nya saker möjliga.

Sverige har mycket som är värt att försvara, säger Emma Spak.

– Den som är sårbar till vardags är än mer sårbar i kris och krig. Det här är en planeringsförutsättning för alla som jobbar med beredskap.

Frågor kring hjälpmedel och läkemedel, vård eller assistans i hemmet, tillgång till skyddsrum med mera kommer allt mer upp på agendan nu när medvetenheten om beredskap ökar.

Emma understryker att personer i behov av assistans, äldreomsorg och barnomsorg är synliggjorda i de scenarion som målas upp av Myndigheten för civilt försvar och Försvarsmakten.

– Som samhälle måste vi besluta oss för att säkra upp så att de som arbetar i de samhällsviktiga funktionerna kan fortsätta att gå till jobbet. De behöver kunna lita på att deras närstående med behov får det stöd de behöver.

I grunden handlar det om försvarsvilja, enligt Emma. Om den som behöver

stöd inte fortsätter att få det i en kris, kommer människor att fly för att rädda sina närstående. Om vi ska klara en kris behöver vi hjälpas åt, så enkelt – och så svårt – är det.

– Att fortsätta hålla ihop samhället blir en motståndshandling i sig. Sverige sticker ut i både individualism och sekularitet och vi har mycket som är värt att försvara, inte minst rätten att ha en just sådan variation och bredd i vår befolkning.

Emma Spak går vidare till nästa möte. Jag sitter kvar på Gunnarssons konditori med mitt kallnade kaffe och tänker på pappa. Jag ser honom vända sig om på grusvägen för att försäkra sig om att vi hänger med allihop. Han blir lite irriterad att vi är så långsamma, men han väntar.

Allt annat är otänkbart. ●

NSPL

Regionerna samverkar genom funktionen NSPL (Regionernas gemensamma funktion för Nationell Samordning och Planering inför och under höjd beredskap och krig). NSPL bygger på avtalsamverkan, det innebär att alla Sveriges 21 självstyrande regionerna har fattat politiska beslut där de förbinder sig att arbeta gemensamt inför och under höjd beredskap och krig.

Ett stödjande gemensamt kansli finansieras av regionerna gemensamt och är placerat i Uppsala.

Genom NSPL samverkar regionerna också med Försvarsmakten och Socialstyrelsen på nationell nivå
Läs mer: *Utgångspunkter för civilmilitär samverkan inom totalförsvarets häls- och sjukvård och tandvård* (Socialstyrelsens webbplats)

Svart på vitt

MCF och Försvarsmakten tydliggör att ”Kraven på en fungerande äldreomsorg, stöd och service till vissa funktionshindrade samt socialtjänst ökar då grupper i behov av dessa tjänster är extra sårbara vid krig. Dessa tjänster är även väsentliga för en fungerande personalförsörjning av totalförsvaret.”

Läs mer: *Gemensamma utgångspunkter för totalförsvaret 2025–2030* (Myndigheten för civilt försvars webbplats)